

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗРОБКИ СИСТЕМНИХ ІНДИКАТОРІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті проаналізовано світовий досвід розробки системних індикаторів сталого розвитку. Визначено напрямки щодо їх удосконалення на всіх рівнях управління (глобальному, національному, регіональному).

Ключові слова: індикатор, критерій, консенсус, легітимність, моніторинг, оцінка, показник, потенціал, релевантність, сталість.

Summary. The article analyzes the international experience in development of system of indicators of sustainable development. The directions for their improvement at all levels of government (global, national, regional).

Key words: indicator, criterion, consensus, legitimacy, monitoring, evaluation index, potential, relevance, sustainability.

Постановка проблеми. Однією із головних проблем світової економіки на сучасному етапі глобалізації є проблема формування ефективної економічної політики ресурсозбереження задля досягнення цілей сталого розвитку. Контроль, моніторинг та управління щодо досягнення цілей стійкого розвитку, оцінка ефективності використаних засобів та інструментів вимагають розробки відповідних критеріїв і показників-індикаторів сталого розвитку. Комплекс таких індикаторів відіграє ключову роль в діагностиці стану складної системи «природа — економіка — людина» і відкриває можливості корекції цього стану на основі розробки відповідних регіональних, національних, світових програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам сталого розвитку та індикаторам його комплексного вимірювання присвячені наукові праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: З. В. Герасимчук, Б. М. Данилішина, К. С. Лосєва, І. І. Лукінова, Л. Г. Мельника, О. О. Осауленка, Ю. В. Орловської, А. Д. Урсула та інших. Ця проблема розглядається на різних міжнародних конференціях і семінарах. Науковцями вже запропоновані проекти індикаторів для систем різних масштабів: глобального, регіонального, національного, локального, галузевого, навіть для окремих населених пунктів і підприємств. Проте питання розробки індикаторів сталого розвитку ще має безліч проблем та протиріч. На жаль, поки що всі ці розробки носять попередній характер. Характерні два напрямки проведених досліджень з формування індикаторів сталого розвитку: з одного боку, пропонуються безліч нових спеціальних індикаторів; з іншого — робляться спроби пошуку інтегральних індикаторів і навіть єдиного індикатора.

Мета статті — аналіз світового досвіду розробки системних індикаторів сталого розвитку та визначення напрямків щодо їх удосконалення на всіх рівнях управління (глобальному, національному, регіональному).

Виклад основного матеріалу. Україна має значний геополітичний потенціал: сприятливі кліматичні, зокрема агрокліматичні, умови, вигідне географічне положення, достатні природні ресурси, високий рівень освіти і кваліфікації громадян, вагому культурно-історичну спадщину.

Сталим є розвиток, який задовольняє потреби суспільства, не ставлячи під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Сталий розвиток — це система взаємоузгоджених управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин на засадах довіри, партнерства, солідарності, консенсусу, етичних цінностей, безпечного навколишнього середовища, національних джерел духовності. В основі сталого розвитку лежать невід'ємні права людини на життя та повноцінний розвиток.

Пріоритетним напрямом сталого розвитку є оптимізація життєдіяльності людства в умовах безпечного природного середовища і гармонійних відносин як усередині суспільства, так і між окремими спільнотами [1].

На міжнародному рівні зараз розроблено проект зі 134 індикаторів сталого розвитку. Ця безліч розділена на такі основні групи: індикатори соціальних аспектів сталого розвитку, індикатори економічних аспектів сталого розвитку, індикатори екологічних аспектів сталого розвитку (включаючи характеристики води, землі, атмосфери, інших природних ресурсів і відходів) та індикатори інституціональних аспектів сталого розвитку (програмування й планування політики, наукові розробки, міжнародні правові інструменти, інформаційне забезпечення, посилення ролі основних груп населення). Запропоновані в проекті індикатори вимагають спеціальних перетворень, пристосування до конкретних умов, а в деяких випадках — розширення для окремих країн.

Країни Організації економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР) розвивають програ-

му індикаторів сталого розвитку, починаючи з 1990 р., на основі таких вимог:

1) політичної релевантності, аналітичного глузду та вимірювання;

2) можливості розрахунку цих індикаторів у більшості країн;

3) регулярного використання їх в аналітичних оглядах, наукових доповідях і офіційних звітах.

Індикатори використовуються для трьох головних цілей: відстеження прогресу в економічних, соціальних, екологічних складових; максимальної інтеграції екологічних інтересів у секторальній політиці; втілення екологічних інтересів в економічну політику.

На нашу думку, починати формування індикаторів сталого розвитку треба з визначення відносно точних вимог до них. До так вимог належать [2]:

1) індикатори сталого розвитку потрібні для того, аби сприяти розробці політики і відповідних рішень на всіх рівнях: село, містечко, місто, регіон, країна, континент, світ;

2) ці індикатори мають реагувати на всі важливі занепокоєння, що виникають у процесі сталого розвитку. Потрібні спеціальні індикатори, які враховують системи, що взаємодіють та їх навколишнє середовище;

3) кількість індикаторів повинна бути максимально малою, але при цьому вони мають бути достатньо ефективними і надійними;

4) індикатори мають бути ясними, точними, зрозумілими і практичними. Вони повинні враховувати інтереси всіх учасників процесу сталого розвитку;

5) індикатори мають допомагати оцінювати життєдіяльність, усталеність поточних подій, пов'язаних зі сталим розвитком. Проблема полягає в тому, що індикатори пов'язані із ситуацією, яка постійно змінюється, рухається. Це динамічний процес.

Також індикатори мають працювати на дуже різній матерії-основі. Одні вимірюються вартісно, інші — кількісно. Відповідно, виникають суттєві труднощі. Йдеться про те, щоб індикаторів було якомога менше, щоб вони були комплексними і водночас охоплювали багато аспектів.

У пошуках індикаторів необхідно враховувати те, що кількість їх не може бути невиправдано великою. Саме тут може допомогти агрегація індикаторів, тобто поєднання більш-менш близьких, однакових за своїм характером і спрямованістю. Проте виваженої агрегації можна досягти за допомогою науково вивірених вагомих факторів, які мають бути міжнародно визнаними і відносно об'єктивними. Процес агрегації повинен бути повністю відкритим і транспарентним. Це суттєво насамперед для тих, хто приймає рішення [3].

Індикатори мають бути достатньо стандартизованими. Цьому, зокрема, сприятиме виокрем-

лення напрямків, які можна розподілити за такими групами:

— соціальна група — інтегрує проблеми рівності, справедливості, охорони здоров'я, освіти, житла, безпеки, народонаселення;

— група навколишнього середовища — об'єднує проблематику захисту повітря, землі, морів, океанів, води, біорізноманітності;

— економічна група — охоплює проблематику економічну, фінансову, споживання, виробництва, розвитку, менеджменту;

— інституційна група — інтегрує інституційні рамки та інституційні можливості.

Визнаючи багатоформатність сталого розвитку, не можна не враховувати появу великої кількості індикаторів. Це, звичайно, створює суттєві проблеми. Міжнародний інститут сталого розвитку (Канада) відзначає основну дилему, згідно з якою, з одного боку, необхідний всебічний підхід, а з другого — простота і ясність системи вимірювання. Інститут вказує на існування кількох сотень індикаторів. Визнаючи їх корисність для політиків, науковців, інституцій, він водночас визнає складність, непрактичність оперування надмірною кількістю індикаторів.

Таким чином, внаслідок збільшення кількості проектів з індикаторами виникає два виклики протилежної дії:

1) збільшується комплексність, складність, широкомасштабність, а отже, постає питання, як управляти масивом даних, потрібних для моніторингу;

2) вимога простоти, ясності, практичності й ефективності.

Один із виходів із цієї ситуації — перетворювати (поєднувати) індикатори на індекси. Це може сприяти одержанню ясної і зрозумілої картини сталого розвитку, розкрити взаємовідносини між екосистемами і основними компонентами, а також допомогти одержанню й аналізу критичних сил і слабкостей. Прикладом частки агрегованого показника може виступати індекс людського розвитку, який включає тривалість життя, грамотність дорослого населення та реальний валовий внутрішній продукт на душу населення.

Наступним важливим недоліком всіх проектів розробки індикаторів сталого розвитку є відсутність пріоритетів. Усі індикатори виступають як рівноправні, тобто мають однакову вагу. Тим часом аналіз комплексів індикаторів показує, що при їхньому створенні певній групі індикаторів так чи інакше надається більша вага, ніж іншим групам. Аналіз індикаторів сталого розвитку, розроблених Комісією зі сталого розвитку ООН, показує, що 54 з них відносяться до групи індикаторів навколишнього середовища; крім того, у групах індикаторів економічних, соціальних та інституційних є ще 23 індикатори, прямо

пов'язаних з навколишнім середовищем. Таким чином, усього в цьому проекті 77 індикаторів можуть бути віднесені до екологічних, що становить більше 57 %. Усе це свідчить про те, що провідними, або пріоритетними, в індикаторах сталого розвитку є екологічні індикатори [4].

Розглянуті в цій доповіді численні варіанти та підходи до створення систем індикаторів сталого розвитку незмінно виокремлюють екологічну групу індикаторів, а в інших групах (соціальних, економічних, інституціональних) простежується прагнення виявити їхній зв'язок з навколишнім середовищем.

Сталий економічний розвиток — процес структурної перебудови економіки відповідно до потреб збалансованого розвитку виробництва, соціальної сфери, населення і навколишнього природного середовища, технологічного і соціального прогресу. Суть структурної перебудови економіки для цілей сталого розвитку полягає в глобальній переорієнтації матеріальних, трудових, фінансових ресурсів на користь енергоефективних, ресурсозберігаючих, високотехнологічних, наукомістких та екологічно безпечних галузей. Сталий економічний розвиток забезпечується за рахунок сталого економічного зростання.

Висновки. По-перше, зазначимо, що серед існуючих систем індикаторів сталого розвитку практично немає таких, які б задовольняли вимозі повноти інформації. Так, у проекті списку індикаторів, підготовленому Комісією ООН по сталому розвитку, дуже багато індикаторів не визначаються в більшості держав, дані щодо них часто неповні, визначені за нерепрезентативні відрізки часу, нерідко недостовірні. У першу чергу це стосується

екологічних індикаторів, серед яких є такі, які поки взагалі не визначаються й вимагають спеціальних наукових і методичних розробок. Найбільшу кількість індикаторів, особливо економічних і соціальних, вимірюють і визначають розвинені країни. Помітно гірше справа у країнах з перехідною економікою та в країнах, що розвиваються.

По-друге, у майбутньому індикатори сталого розвитку для глобальних цілей мають бути погоджені на міжнародному рівні і опиратися на міжнародні стандарти. Для рішення національних та регіональних завдань сталого розвитку можливі розробки власних систем індикаторів, але обов'язково узгоджених із національними стандартами і нормами.

У цілому, погоджуючись із цією точкою зору, підкреслимо, що найважливішою властивістю індикаторів сталого розвитку має бути їх наукова обґрунтованість.

Література

1. Досвід використання загальних індикаторів сталого розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : referat-ok.com.ua...dosvid...indikativ-stalogo...
2. Зайченко О. О. Світовий досвід розробки системних індикаторів сталого розвитку / О. О. Зайченко // Прометей. — 2008. — № 3 (27). — С. 23–26.
3. Корнійчук Л. Економічне зростання і сталий розвиток / Л. Корнійчук // Економіка України. — 2008. — № 3. — С. 84–91.
4. Садовенко А. Сталий розвиток суспільства : навч. посіб. / А. Садовенко, Л. Масловська, В. Середя, Т. Тимочко. — 2 вид. — К., 2011. — 392 с.